

BRATOVŠTINA SLAVENSKIH DOSELJENIKA SV. JURJA I TRIPUNA U VENECIJI. IZVORI, HISTORIOGRAFIJA I MOGUĆNOSTI ISTRAŽIVANJA

Lovorka Čoralić

U uvodu autorica ukazuje na nazočnost Hrvata u Veneciji u prošlosti, te na značaj njihove bratovštine sv. Jurja i Tripuna. Razmatra mogućnost korištenja izvorne građe iz arhiva bratovštine (statut, katastik, popisi članova i dužnosnika). Prikazuje najznačajnije radove domaće i talijanske historiografije o povijesti i kulturnoj baštini bratovštine, te upotrebljivost priloga središnje publikacije bratovštine (Scuola Dalmata).

Kako se tijekom prošlih stoljeća gotovo cjelokupan prostor istočnojadranske obale nalazio u sastavu Mletačke Republike, geografsko zajedništvo, gospodarska povezanost, objedinjenost katoličkom vjerom, kulturni utjecaji i prožimanja umjetničkih tokova, te uklopljenost u jedinstveno ozračje zapadnoeuropske civilizacije, obilježja su unutar kojih se odvijala višestoljetna zajednička povijest obaju jadranskih obala. Iseljavanja, komunikacije ljudi, službena poslanstva i poslovne veze, umjetničko stvaranje i ostali brojni i raznovrsni oblici prisutnosti koje je nalagala potreba svakidašnjeg življenja, uvjetovali su da je tijekom prošlih stoljeća između ovih prostora prisutna neprekidna komunikacija. Iseljavanja sa istočne na zapadnu obalu Jadrana imala su pritom, napose tijekom turskih provala i mletačko-turskih ratova u Dalmaciji od XV. do početka XVIII. stoljeća, karakter migracionih procesa, karakterističnih po trajnom odlasku nemalog broja stanovnika sa naše obale u različite dijelove zapadne obale Apeninskog poluotoka. Venecija je kao glavni grad jedinstvenog državnog područja imala pritom posebnu ulogu u procesu iseljavanja i djelovanja doseljenika sa istočnojadranske obale. U grad na lagunama doseljavaju tijekom prošlih stoljeća žitelji iz gotovo svih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti, napose sa područja Boke Kotorske, te vodećih dalmatinskih gradova i otoka, ali i iz Istre, unutrašnjosti Hrvatske, Primorja, Bosne, Crne Gore, južne Ugarske i Albanije. Naši su doseljenici najvećim dijelom pripadali srednjem i nižem društvenom sloju, a svojom su profesionalnom djelatnošću najčešće uključeni u tradicionalna i u Veneciji oduvijek tražena pomorska i obrtnička zanimanja, ali i u trgovačke i poduzetničke poslove, kao i u različite crkvene službe i umjetničke vještine. Rodbinski povezani, okruženi prijateljima, poznanicima i suradnicima istog domovinskog podrijetla, naši su doseljenici predstavljali brojčano primjetnu, jedinstvenu i vlastitim obilježjima i tradicijom određenu skupinu stanovništva Venecije. Duhovni život doseljenika sa istočnojadranske obale, koji su najvećim dijelom bili katoličke vjeroispovijesti, kretao se u okvirima tamošnjih

crkvenih institucija, pri čemu je bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna, osnovana 1451. godine u predjelu Castello, zasigurno predstavljala jedan od najznačajnijih čimbenika njihove višestoljetne kohezije.

I) BRATOVŠTINE U VENECIJI. KRATAK PREGLED POVIJESTI BRATOVŠTINE SV. JURJA I TRIPUNA

Bratovštine (*confraternitates*, *frataglie*, *scuole*) udruženja su vjernika koja su se još od ranog srednjeg vijeka pojavljivala u različitim oblicima, pri čemu je najvažniji dio njihovog rada predstavljalo njegovanje pobožnosti, humanitarnosti i socijalna zaštita vlastitog članstva. U Veneciji, gradu u kojem se poradi prirodnog obilježja i povijesnog osnutka objedinjavanjem više odvojenih cjelina i zajednica nastalih na brojnim otočićima mletačke lagune, tijekom cjelokupne prošlosti kao jedan od osnovnih problema nametalo povezivanje i jedinstvenost svih pripadajućih dijelova, bratovštine su kao udruženja rasprostranjena u svim dijelovima grada i na otocima lagune, predstavljale nezaobilazan faktor, kako integracije lokalnog stanovništva iz svih gradskih predjela, tako i sredstvo putem kojeg je državna vlast mogla na siguran način pratiti i utjecati na socijalna kretanja, te u određene vidove javnog života uključiti najveći dio stanovništva (pučane ili *popolo minuto*). Mletačke bratovštine dijelile su se s obzirom na svoje bogatstvo, društveni ugled i brojnost članova na Velike (*Scuole grandi*) i Male (*Scuole piccole*) bratovštine. U Velike bratovštine ubrajale su se slijedeće bratovštine: s. Marco, s. Rocco, s. Teodoro, s. Giovanni Evangelista, s. Maria della Misericordia i s. Maria della Carità. Pored šest najznačajnijih bratovština, u Veneciji je tijekom prošlih stoljeća (do pada Venecije i dolaska pod francusku upravu kada je najveći dio bratovština ukinut), djelovalo mnogo Malih bratovština, organiziranih na osnovu istovjetne profesionalne djelatnosti članova, njihovog etničkog podrijetla (npr. bratovštine Albanaca, Slavena, Grka), te isključivo iz razloga štovanja određenog sveca zaštinika (devocione bratovštine).

Osnovna uloga bratovština bila je pomaganje njenih siromašnih članova, izdvajanje sredstava za njihov pokop, te određivanje izvjesne novčane svote siromašnim djevojkama prilikom njihove udaje (miraz) ili pristupanja u samostan. Svaka bratovština je imala vlastito ustrojstvo propisano statutom koje je odobravao mletački Savjet desetorice (*Consiglio dei X*). Statut svake bratovštine sadržan je u knjizi zvanj *Mariegola* (mariegola = madre regola), u koju je bratovština unosila odluke svojih sjednica, te odredbe državne vlasti. Posebno značajan i vidljiv oblik sudjelovanja bratovština u javnom životu bilo je njihovo učestvovanje u državnim i crkvenim svetkovinama, na kojima su one redovito prisustvovala ukrašene svim svojim simbolima i znakovima¹.

Bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna (*Scuola dei ss. Giorgio e Trifone, Scuola degli Schiavoni, Scuola Dalmata*) osnovana je 24.3.1451. godine i službeno potvrđena odlukom Vijeća desetorice 19.5. iste godine. U prvom stoljeću svoga djelovanja bratovština je imala sjedište u crkvi sv. Ivana od Hrama (*s. Zuane del Tempio* ili *s. Zuane dei Furlani*) ko-

¹ O bratovštinama u Veneciji postoji bogata literatura. Usporedi samo neka od najvažnijih djela: C. A. Levi, *Sopra alcune scuole d'arti e mestieri scomparse o esistenti ancora in Venezia. Notizie storiche*, Venezia 1894; V. Alinari, *Eglises et «scuole» de Venise*, Florence 1906; G. Marangoni, *Le Associazioni di mestiere nella Repubblica Veneta*, Venezia 1974; F. Brunello, *Arti e mestieri a Venezia nel Medioevo e nel Rinascimento*, Vicenza 1981; *Le Scuole di Venezia* (a cura di T. Pignatti), Milano 1981; R. Maschio, *Le Scuole grandi di Venezia*, u: *Storia della cultura Veneta*, sv. III/3, Vicenza 1981, 193-206; S. Gremigna - A. Perissa, *Scuole di arti mestieri e devozione a Venezia*, Venezia 1981; C. L. Daveggia, *Le grandi scuole veneziane: l'istituzione nell'ambito della politica sociale della Serenissima nell'medioevo (secolo XII-XV)*, Venezia 1986; G. Scarabello - P. Morachiello, *Guida alla civiltà di Venezia*, Venezia 1987, 204-207.

ja je nakon ukinuća reda Templara pripala vitezovima sv. Ivana. Bratovština je u ovoj crkvi imala pravo na četiri grobnice i jedan oltar, a prioru samostana bilu je dužna davati godišnje na blagdan sv. Jurja četiri dukata, dva hljeba i jednu svijeću. Članovi bratovštine mogli su biti svi stanovnici Venecije podrijetlom sa istočnojadranske obale, pri čemu su glavninu članstva činili doseljenici sa mletačkih posjeda na istočnojadranskoj obali. Brojem članova, zastupljenošću u upravnim tijelima bratovštine, te visinom donacija podarenih bratovštini prednjačili su doseljenici sa bokokotorskog područja, koji su i osnivači bratovštine, te po čijim je svecima - zaštitnicima grada Kotorana, bratovština dobila ime. Pored Kotorana, u bratovštini se najčešće spominju doseljenici iz vodećih dalmatinskih gradova Zadra, Šibenika i Splita, te sa srednjodalmatinskih otoka. Doseljenici iz ostalih, nemletačkih dijelova istočnojadranske obale i unutrašnjosti također se katkada spominju kao članovi i donatori bratovštine, ali su oni ipak predstavljali manji i ulogom u upravnoj strukturi bratovštine neznatan dio ukupnog članstva. Godine 1551. bratovština je, nakon višegodišnjih sporova sa priorom crkve sv. Ivana od Hrama, sagradila vlastitu crkvu, smještenu u neposrednoj blizini prijašnjeg sjedišta, na mjestu zvanom *Fondamenta di Schiavoni*. U periodu prve polovice XVI. stoljeća, kada je useljavanje stanovnika podrijetlom sa istočnog Jadrana najizrazitije, a ekonomska moć bratovštine dostiže svoj vrhunac, nastao je i glasoviti ciklus slika mletačkog majstora Vettora Carpaccia sa prizorima iz života sv. Jurja, sv. Tripuna, sv. Mateja i sv. Jeronima, zasigurno jedno od najznačajnijih dostignuća slikarske umjetnosti mletačke renesanse.

Nakon pada Mletačke Republike 1797. godine i dolaska pod francusku upravu sve mletačke bratovštine bile su ukinute, a njihova imovina konfiscirana. Godine 1806. gastald bratovštine *Iseppo Zuanich* zvan *Bratine* obratio se pismenom predstavkom princu Eugenu Bonaparte. Donoseći kratku povijest rada bratovštine i navodeći njezine zadace, Zuanich je istakao da je bratovština posljednji bastion Slavena u Veneciji (*questo ultimo baluardo degli Schiavoni*), te zamolio da se povuče dekret o njezinom ukidanju. Vrhovni ravnatelj državnih dobara u Veneciji je rješenjem datiranim 11.2.1807. godine opozvao dekret o zabrani rada, te je bratovština nastavila sa svojim djelovanjem koje traje i danas. Ovaj dekret francuskih vlasti kojim se bratovštini dozvoljava nastavak djelovanja, izniman je i rijetko primjenjivan postupak francuske uprave na bivšem prostoru Mletačke Republike, te dovoljno rječito svjedoči o političkom značenju koje je ova bratovština imala u trenutku pada Republike, kao i interesima francuskih vlasti da odobravanjem njezinog daljnjeg rada stanovništvo Venecije slavenskog podrijetla prilikom učvršćivanja svoje vlasti pridobiju na svoju stranu.

II) ZNANSTVENA PITANJA I SLOJEVI ISTRAŽIVANJA PROŠLOSTI BRATOVŠTINE

Razmatranje povijesne uloge i djelovanja bratovštine sv. Jurja i Tripuna zahtjeva istraživanje i praćenje više raznovrsnih problematskih slojeva njezinog djelovanja od osnutka do najnovijeg vremena. Ponajprije je potrebno poznavati, pored relevantne literature (najčešće talijanske), o kojoj će nešto više riječi biti kasnije, mletačke arhivske fondove iz kojih je moguće crpiti podatke o povijesnom procesu nastanka, djelovanja, te političke i kulturne uloge i značenja bratovštine. Razmatranje političko-povijesne uvjetovanosti osnutka bratovštine slavenskih doseljenika u Veneciji, etničke, vjerske, profesionalne i društvene strukture njezinih osnivača i članstva, unutrašnje strukture bratovštine s obzirom na hijerarhiju upravnih odbora i dužnosti u bratovštini, ekonomskih mogućnosti i materijalnih dobara, te njezinih osnovnih ciljeva i oblika djelovanja, složen su i po svim svojim vidovima raznovrstan

sloj istraživanja prošlosti bratovštine, a koji je do sada u literaturi najmanje i najnepotpunije zastupljen. Kao napose važan aspekt ovog sloja istraživanja potrebno je, primjerice, istaknuti potrebu cjelovite, na osnovu izvorne arhivske građe zasnovane analize etničke strukture članova bratovštine kroz povijest. Osnovana kao bratovština doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji, bratovština je u Veneciji nazivana »bratovštinom Slavena« (*Scuola degli Schiavoni*). Pri tome je potrebno napomenuti da je naziv Slaveni prisutan u mletačkim izvorima kao skupni naziv za doseljenike sa istočne obale Jadrana i unutrašnjosti pod kojim se prvenstveno podrazumjeva katolički odnosno hrvatski živalj. Za doseljenike pravoslavne vjere, koji se rijetko spominju kao članovi bratovštine, uobičajen je naziv *Greci* koji u Veneciji ne označava samo doseljenike grčkog etničkog podrijetla, već u prvom redu doseljenike pravoslavne vjeroispovjesti. Tijekom idućih stoljeća po svome osnivanju bratovština je uglavnom označavana kao *Scuola degli Schiavoni*, da bi tek tijekom XIX. stoljeća, kada se uslijed nacionalnih pokreta u cjelokupnoj zapadnoj Europi budi talijanski nacionalni osjećaj praćen velikotalijanskim ekspanzionističkim idejama (*iredenta*), bratovštinu preuzeli protalijanski opredjeljeni pripadnici podrijetlom iz vodećih dalmatinskih gradova. Od tada, pa sve do današnjeg dana, bratovština nosi naziv *Scuola Dalmata*, nastojeći time dokazati talijanski karakter cjelokupne njezine prošlosti i članstva. Kada je nakon drugog svjetskog rata i poraza fašističke vlasti nad Dalmacijom, u Italiju izbjegao velik dio stanovništva talijanske nacionalnosti, taj se karakter još više pokušavao naglasiti, a bratovština pretvoriti u političko udruženje neoirendentističkog karaktera. Ideološki intoniran, ovisno o datim političkim i povijesnim situacijama i mijenama, ovaj aspekt prošlosti bratovštine stoga je posebno osjetljivo istraživačko pitanje, na koje jedini pravi odgovor može dati znanstveno utemeljeno i objektivno vrednovanje i tumačenje izvorne građe iz cjelokupnog razdoblja njezine povijesti.

Pored navednih istraživačkih pitanja, za povjesničare zasigurno najinteresantnijih i najizazovnijih, potrebno je spomenuti da nezaobilazan aspekt prošlosti bratovštine predstavlja istraživanje njezinog vjerskog djelovanja. U sklopu toga potrebno je napose analizirati početno razdoblje djelovanja bratovštine, povezanost sa crkvom i samostanom sv. Ivana od Hrama, obveze prema prioru reda vitezova sv. Ivana, te tijekom osamostaljenja i pretvaranja u samostalnu crkvenu zajednicu i bratovštinu. Pored toga, sam karakter bratovštine, zasnovane kao karitativne organizacije, neizostavno je u svim etapama povezan sa crkvenim životom unutar same Venecije. U ovaj aspekt istraživanja stoga posebno spada razmatranje osnovnih vjerskih dužnosti bratovštine, propisanih statutarnim odredbama, te sudjelovanja na crkvenim i državnim svetkovinama u Veneciji na kojima se vanjski izražaj karaktera bratovštine najbolje i najcjelovitije manifestirao.

Naposlijetku, kulturno značenje bratovštine, napose povijesno-umjetnička valorizacija umjetničkih djela koja se čuvaju u sjedištu bratovštine, poseban je vid njezine kulturne povijesti. U literaturi se pritom najviše pažnje posvećivalo ciklusu Carpacciiovih slika, zanemarujući pritom druga, također vrijedna i umjetničkim dosegom kvalitetna djela.

Istraživačka pitanja i slojevi koje moramo uzeti u obzir prilikom razmatranja povijesti bratovštine, su, kao što vidimo, složeni i višestruki. Uvidom u mogućnosti istraživanja izvorne arhivske građe u mletačkim arhivima, te u brojnu literaturu različitog karaktera, porijekla i znanstvene vrijednosti, pokušati ćemo odgovoriti na neka pitanja pristupa i mogućnosti cjelovitijeg, interdisciplinarno zasnovanog istraživanja djelovanja i uloge bratovštine tijekom više stoljeća njezinog neprekinutog prisutstva i djelovanja na tlu Venecije.

III) NAJVAŽNIJI IZVORI ZA PROUČAVANJE BRATOVŠTINE

Izvorna arhivska građa o različitim aspektima povijesti bratovštine najcjelovitije je sadržana u različitim fondovima i knjigama bratovštine koje se čuvaju u arhivu smještenom u današnjem sjedištu bratovštine.

Zasigurno jedna od najvažnijih knjiga bratovštine je njezin Statut ili *Mariegola*, koja, pored svoje umjetničke vrijednosti, predstavlja temeljni dokument o nastanku, zadaćama i djelovanju bratovštine u prošlosti. *Mariegola* je potvrđena odlukom Vijeća desetorice 1455. godine i sadrži ukupno 53 osnovna kapitola ili članka (pisanih od IV do LIII kapitola), te još XII dodatnih odredbi, nastalih do 1497. godine, a u kojima se govori o ciljevima bratovštine, molitvama i crkvenom bogoslužju, službama za pokoj mrtvih članova, načinu izbora i dužnostima u upravnim tijelima bratovštine, te o pravima i obvezama svakog njezinog člana. U sklopu *Mariegole* nalazi se i tekst odluke Vijeća desetorice o potvrdi osnutka bratovštine. Tekst *Mariegole* pisan je pučkim izričajem mletačkog dijalekta, kakvim su se tada običavali pisati statuti najvećeg dijela bratovština u Veneciji.

Catastico della Scuola Dalmata druga je temeljna knjiga bratovštine u kojoj su sadržani podaci o njezinim posjedima u Veneciji i okolici, načinu njihovog stjecanja (prijepisi kupoprodajnih i zakupnih ugovora), sporovima i parnicama koji su vođeni poradi ostavštine i nasljedstva nekih članova, te novčanim potraživanjima bratovštine. U katastiku su doneseni i prijepisi ili regeste oporuka i inventara nekih zaslužnih bratima, koji su dio svoje imovine oporučno namjenili bratovštini, te prijepisi najvažnijih dokumenata iz povijesti bratovštine (dekreti mletačke vlasti o osnivanju, papinske indulgencije, donacija mletačkog plemića Paola Vallaressa i slično).

Libri conti e spese della Scuola di san Zorzi et s. Triffon della nation Dalmata su knjige koje sadrže podatke o djelovanju i poslovanju bratovštine tijekom svake godine. U sklopu knjige nalaze se slijedeća poglavlja: isplate (*esborso*), troškovi za svijeće (*spese de cere per la Scuola*), doprinosi svakog člana za svijeće i dobrovoljni prilozi (*scosso di luminarie et benintrade*), popis članova sahranjenih na trošak bratovštine (*sepelir di fradelli*), javni nameti (*gravazze pubbliche*), manji troškovi (*spese minute per la Scuola*), troškovi za siromašne bratime (*dispense a poveri*), troškovi za miraz ili pristupninu u samostan djevojaka iz neimućnih obitelji (*donzelle pagate*), troškovi za održavanje zgrade (*spese di palazzo*), različiti računi (*conto di cassa*) i ostale zabilješke i spomeni (*memoriale*).

Naposlijetku, *Capitolari della veneranda Scuola di S. Giorgio e Trifone della Nation Dalmata* sadrži popis svih članova koji u bratovštini obnašaju određene funkcije sa popisom svih dužnosti i datumima izbora novih dužnosnika². Oba posljednje spomenuta izvora moguće je pratiti tek od sredine XVII. stoljeća, od kada se ustaljuje sustavno praćenje i vođenje svih članova, njihovih prava i obveza, te unutrašnje organizacije i uprave bratovštine.

Navedena izvorna građa nalazi se u cjelosti u sjedištu bratovštine sv. Jurja i Tripuna. Pored navedene građe, potrebno je spomenuti i građu koja se nalazi u mletačkom Državnom arhivu. Ovdje nije riječ o sustavno oda-

² Dužnosti u bratovštini: *gastald* (*guardian grande*), vikar (*vicario*), pomoćnik (*guardian di matin*); deset dekana (*X degani*), dva polugodišnja dekana (*II degani di mezzo anno*), odbor dvanaestorice (*XII di nazione*), dva mirovna suca (*II sopra lite*), dva nadzornika građnji i radova (*II sopra fabriche*). Pojedini dužnosnici biraju se svake godine iz članova velikog vijeća bratovštine (*Capitolo grande*) koje je katkada brojilo i do 200 osoba.

branoj zbirci i fondovima u kojima su sadržani isključivo podaci o našoj bratovštini, već je riječ o određenim fondovima čiji dokumenti, između ostalog, sadrže neke vrijedne podatke o bratovštini. Spomenuti ćemo, prije svega, fond notarskih spisa gdje u oporukama (*Notarile testamenti*) naših iseljenika nailazimo na podatke o njihovoj povezanosti i uključenosti u bratovštinu. U ovim se oporukama bratovština spominje kao mjesto koje oporučitelji određuju za svoju sahranu, ostavljajući joj pritom određeni dio svoje imovine.

Manje značajan i brojem podataka ne isuviše bogat fond mletačkog Državnog arhiva predstavljaju popisi kuća, terena i stanova u različitim mletačkim predjelima (*X Savi sopra alle Decime in Rialto. Catastico di Venezia*, god. 1661., 1712.1740). Tako u popisima iz XVII. i XVIII. stoljeća za predjel Castello i njegove pojedine župe nalazimo podatke o posjedima koji su u katastru zavedeni kao vlasništvo bratovštine, te su najčešće iznajmljeni u godišnji zakup nekom od tamošnjih stanovnika. Ovaj podatak značajan je izvor za gospodarsku stranu djelovanja bratovštine, jer ukazuje na vrstu, smještaj i ekonomsku vrijednost nekretnina kojima je ona raspolagala u samoj Veneciji.

IV) LITERATURA

Postoji čitav niz sinteza, monografija, pojedinačnih rasprava i priloga u kojima je moguće pronaći podatke o bratovštini sv. Jurja i Tripuna. Većina od njih, međutim, spominje bratovštinu u sklopu šire problematske cjeline (politička, crkvena, kulturna povijest Venecije, povijest umjetnosti), te su podaci koje u njima susrećemo najčešće podudarajući, sažeti i uopćeni. Opširnije ćemo se zadržati samo na tri rada u kojima je povijesni razvoj, djelovanje i kulturno značenje bratovštine ujedno i glavni predmet istraživačkog interesa, dok ćemo druga djela i radove spomenuti kao posebne tematskim interesom određene cjeline.

U prvom primjeru riječ je o radu N. Lukovića *Bratovština bokeljskih pomoraca Sv. Đorđa i Tripuna u Mlecima*³ koji ujedno predstavlja jedini cjeloviti rad u hrvatskoj historiografiji o povijesti ove bratovštine⁴. Već samim naslovom Luković daje naslutiti kako su iseljenici sa područja Boke Kotorske imali najveći udio prilikom osnivanja i kasnijeg djelovanja bratovštine. Rad predstavlja sažet prikaz prošlosti bratovštine u kojem su u najkraćim crtama izneseni glavni momenti tijekom njezinog višestoljetnog djelovanja u Veneciji. Spominjući pritom osnutak bratovštine, autor krivo iznosi da je bratovština osnovana 19.5.1491. godine, iako je poznato da je bratovština utemeljena istog dana 1451. godine (kao datum utemeljenja uzima se potvrda Vijeća desetorice kojom je zapravo ozakonjeno njezino osnivanje). Slijedi sažet, ali za čitatelja dragocjen pregled unutrašnjeg ustrojstva bratovštine u kojem, nabrajajući najvažnije dužnosti u upravnim tijelima bratovštine, ukazuje na njezin (*jugo*)slavenski karakter. Autor pritom citira pojedine odredbe Statuta, koji se, međutim, ne nalaze u objavljenoj verziji Statuta bratovštine. Luković tako npr. navodi da su prema »Statutu članovi Bratovštine mogli biti svi pripadnici našega naroda dobrog glasa (Dalmati di nascita) ili slovenskog porijekla, a i pripadnici drugih narodnosti, ako su bili povezani rodbinskim vezama sa našim ljudima (glava II, 4)«⁵. U objavljenoj verziji Statuta ovaj

³ Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, sv. IV, Kotor 1957, 33-43.

⁴ Sažetu verziju ovoga teksta N. Luković je pod naslovom *Jugoslavenska (bokeljska) bratovština i crkva sv. Giorgia i Tripuna u Mlecima* objavio u *Glasi Boke*, god. II, Kotor 1933., br. 48-55.

⁵ N. Luković, nav. dj., 35.

podatak nigdje ne nalazimo, što se može objasniti činjenicom da je Statut objavljen počevši od IV. članka. Podatke koje Luković dalje navodi, a koji se tiču slavesnkog karaktera uprave bratovštine (*presidenza sarà in ogni tempo slava*), te izbora kapelana crkve koji »mora da bude Sloven«⁶, također ne nalazimo u odgovarajućim dijelovima Mariegole. Bez mogućnosti da izvršimo kritičku analizu originala Mariegole (koja se čuva u arhivu bratovštine i poradi svoje rarietne vrijednosti rijetko biva ustupljena na korištenje istraživačima) možemo samo pretpostaviti da je, političkim razlozima uvjetovano, u objavljenoj verziji Statuta došlo do izbacivanja onih dijelova koji govore o njezinom slavenskom karakteru. Kako je Luković rad pisao oko 1957. godine, a Mariegola se tada nalazila u prilično oštećenom stanju, možemo također uzeti u obzir da je nakon restauracije Mariegole, izvršene posljednjih godina, početni dio knjige jednostavno izbrisan ili trajno oštećen za upotrebu. U tom slučaju može se objasniti razlog izostavljanja njezinih početnih dijelova, iako je pritom čudno da su iz objavljene verzije otpali upravo oni dijelovi koji govore o slavenskom karakteru bratovštine. U preostalom dijelu teksta Luković se iscrpno bavi kulturnom baštinom bratovštine, detaljno opisuje arhitektonski izgled zgrade, slikarska djela (napose ciklus V. Carpaccia), te predmete umjetničkog obrta koji se čuvaju u sakristiji. Lukovićev rad, prema tome, karakterizira »proslavenski« pristup prilikom tumačenja karaktera i određenja bratovštine. Neprestano ističući »slovinstvo« bratovštine, Luković u potpunosti izostavlja naglasiti da su Slaveni - osnivači i članovi bratovštine, doseljenici koji potječu prvenstveno sa hrvatskog etničkog prostora, te da je riječ isključivo o življu katoličke vjere odnosno o Hrvatima. Zasluga Lukovića u predstavljanju povijesnog djelovanja i uloge bratovštine ostaje i pored toga značajan, u hrvatskoj historiografiji još uvijek nedovoljno nastavljen, pionirski korak u istraživanju navedne problematike.

Drugo djelo koje ćemo spomenuti je knjiga G. Perocca *Carpaccio nella Scuola di s. Giorgio degli Schiavoni*⁷ Iako je glavni predmet Peroccovog djela analiza umjetničke baštine bratovštine odnosno slikarski ciklus V. Carpaccia, autor veliki dio svoje studije posvećuje povijesnom razvoju bratovštine. Uspoređujući bratovštinu sv. Jurja i Tripuna sa ostalim bratovštinama (napose nacionalnim) u Veneciji, autor ukazuje na opću političku situaciju (mletačko-turski ratovi, migracije sa istočne na zapadnu obalu Jadrana) koja je pogodovala odluci mletačke vlade da dozvoli osnivanje ove bratovštine kojoj je osnovna zadaća bila okupljanje i pomoć doseljenicima sa mletačkog dominija na istočnom Jadranu. Autor iscrpno prikazuje neke najvažnije događaje iz prošlosti bratovštine (odluka Vijeća desetorice iz 1451. godine, papinske indulgencije bratovštini, stjecanje relikvijara sv. Jurja darovnicom mletačkog plemića Paola Vallaressa, tijekom spora sa priorom Ivanovaca i konačno odvajanje od ove crkve gradnjom vlastitog sjedišta, itd.). Ukazujući na ekonomske mogućnosti bratovštine, koje su napose izrazite bile tijekom XVI. stoljeća, kada je priliv slavenskih doseljenika u Veneciju najveći, Perocco ističe da su tada bili stvoreni preduvjeti koji su omogućili nemala ulaganja u uređenje sjedišta bratovštine. Tijekom tog vremena (1551. godine) dovršeno je po nacrtu protomajstora mletačkog arsenala Giovannija De Zan sjedište bratovštine, a još početkom stoljeća mletački renesansni majstor Vitorre Carpaccio svojim je slikarskim djelima ukrasio unutrašnjost crkve. Pored iscrpne analize Carpaccovih slika, autor se zadržava i na ostalim umjetničkim djelima u sjedištu bratovštine, napose na slikama u gostinjskoj sobi (albergo) bra-

⁶ N. Luković, nav. dj., 35.

⁷ Venezia 1964.

tovštine (djela Andree Vassilacchija, Benedetta Carpaccia, Andree Vicentina i drugih), te predmetima umjetničkog obrta koji se čuvaju u riznici i sakristiji bratovštine (npr. iscrpan opis Mariegole s obzirom na umjetničku vrijednost njezinih minijatura). Na kraju knjige autor donosi prijepis nekoliko najvažnijih dokumenata iz povijesti bratovštine, te popis svih gastalda bratovštine od njezinog utemeljenja do danas.

Treći rad na koji ćemo ukazati također je djelo G. Perocca. Riječ je o vodiču kroz povijesni razvoj i kulturnu baštinu bratovštine sv. Jurja i Tripuna⁸ u kojem je sažet osnovni sadržaj glavnog, prethodno spomenutog Peroccovog djela. Pored uobičajenih podataka o najvažnijim događajima iz prošlosti bratovštine, ovdje je nešto više pažnje posvećeno upravo Carpacciovom slikarskom opusu, koji je, uz bogate ilustrativne priloge, predstavljen u svojoj punoj umjetničkoj vrijednosti i značaju. Oba Perocцова djela kulturološkog su karaktera i nisu politički isuviše pretenciozna. Autor se ne ustručava u imenu bratovštine upotrebljavati i njezin naziv koji upućuje na etnički karakter bratovštine u prošlosti (Scuola degli Schiavoni), ali ipak, kao i većina talijanskih autora, izbjegava ukazati na značaj slavenskih doseljenika u strukturi članstva i upravi bratovštine tijekom prošlih stoljeća. Naposljetku, oba Perocцова djela vrijedan su prilog poznavanju prošlosti i kulturne baštine bratovštine, te za svakog istraživača ove problematike predstavljaju nezaobilaznu literaturu.

Rad N. Lukovića i knjige G. Perocca predstavljaju djela u kojima je tema istraživanja isključivo povijesno-kulturni razvoj bratovštine, te u njima stoga zatičemo najviše podataka vezanih za ovu problematiku. U sljedećim tematskim cjelinama ukazati ćemo na neke druge sinteze i radove u kojima se govori o bratovštini sv. Jurja i Tripuna. Riječ je o djelima koja obrađuju politički, društveni ili kulturni razvoj Venecije, povijest njezinih bratovština, te, naposljetku, o monografijama kojima je tema slikarstvo Italije (napose Venecije) tijekom renesansnog razdoblja ili isključivo slikarski opus Vettora Carpaccia. Najveći dio ovih radova djelo je talijanskih, te, u manjoj mjeri, ostalih zapadnoeuropskih znanstvenika koji su se u svojim radovima bavili nekom od sljedećih problematskih cjelina.

U sintezama političke i kulturne povijesti Venecije bratovština slavenskih doseljenika spomenuta je u više radova. Najčešće je to u sklopu razmatranja crkvene povijesti Venecije, te razmatranja prisutnosti i uloge stranih doseljenika (Albanci, Grci, Hrvati, Turci, Židovi). Naša bratovština se u tim djelima spominje zajedno sa ostalim nacionalnim bratovštinama, a iz njezine bogate višestoljetne prošlosti autori najčešće prikazuju samo period osnivanja bratovštine, te razdoblje prvog stoljeća njezinog djelovanja, kada stječe vlastito sjedište i dobiva papinske indulgencije. Kako je u ovim djelima spominjanje bratovštine usputno i sažeto, politička pristranost i inzistiranje na talijanskom (ili romanskom) karakteru bratovštine, ovdje je izostavljena⁹.

Podatke o bratovštini sv. Jurja i Tripuna zatičemo i u radovima autora koji se bave prisutnošću i djelovanjem doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji. U njima je bratovština spomenuta u sklopu razmatranja vjerskog života doseljenika i povezanosti sa tamošnjim crkvenim ustanovama. Ovi ra-

⁸ Guida alla Scuola Dalmata dei Santi Giorgio e Trifone (detta San Giorgio degli Schiavoni), Venezia 1984.

⁹ C. Jacini, *Il viaggio del Po (traccia storico-estetica per la visita ai monumenti ed ai luoghi della Valle Padoana)*, vol. VIII. *Le città*, parte V. (Venezia), Milano 1964, 64, 407; G. Perocco-A. Salvadori, *Civiltà di Venezia*, vol. III (*Il Rinascimento*), Venezia 1976, 737-770, 788-791; G. Fedalto, *Stranieri a Venezia e a Padova*, u: *Storia della cultura Veneta*, sv. III/1 (*Dal primo Quattrocento al concilio di Trento*), Vicenza 1980, 522-523; isti, *Stranieri a Venezia e a Padova 1550-1700*, u: nav. dj., sv. IV/2 (*Il Seicento*), Vicenza 1984, 262; *Itinerari Veneziani. Castello II* (a cura di M. T. Menetto), Venezia 1985, br. 2.9-2.10; F. D. Lane, *Storia di Venezia*, Torino 1991, 253.

dovi govore o ostavštinama namjenjenim bratovštini, te kako su osnovni izvor za istraživanje navedne problematike bile oporuke doseljenika, određivanju grobnica bratovštine kao mjesta svojeg pokopa¹⁰.

Brojna su djela o povijesti bratovština u Veneciji. Kako su se bratovštine u Veneciji dijelile na profesionalne, nacionalne i devocijne, to su i tipovi sinteza i pojedinačnih radova o ovoj problematici raznovrsni. Nekoliko sinteza obuhvaća sva tri navedena tipa bratovština, dok se neke od njih bave isključivo jednim oblikom udruživanja. Pritom su najbrojniji radovi o bratovštinama zasnovanim na istovjetnom zanimanju članova (napose istaknutih i članstvom brojnih kao što su bratovštine graditelja brodova, ribara, drvodjelaca, obučara i slično), dok su radovi koji obuhvaćaju devocijne bratovštine većim dijelom pojedinačnog karaktera odnosno obuhvaćaju isključivo povijest jedne određene bratovštine. Nacionalne bratovštine također su bile predmetom interesa historičara, te stoga, pored spomenutih radova o bratovštini slavenskih iseljenika, postoje i radovi o bratovštinama Albanaca i Grka. Podaci o našoj bratovštini najčešće su sadržani u općim pregledima crkvenog života i bratovština u Veneciji, te sadrže uopćene podatke o njenom povijesnom razvoju i kulturnoj baštini. Ovi radovi, iako ne donose nove podatke o prošlosti bratovštine, zanimljivi su jer je promatraju u sklopu djelovanja ostalih mletačkih bratovština, te je na taj način moguća komparativna analiza sličnosti i razlika između pojedinih tipova bratovština u Veneciji¹¹.

Slikarska djela mletačkog umjetnika Vettora Carpaccia u bratovštini sv. Jurja i Tripuna ubrajaju se u najznačajnija ostvarenja renesansne umjetnosti u Veneciji. Brojne monografije, studije i pojedinačni radovi o slikarstvu Venecije (ali i Italije u cjelini) ovom su ostvarenju pridavale veliku pažnju i redovito ga uvrštavale na istaknuto mjesto u svojim djelima. Pored toga, niz monografija posvećen isključivo životu i djelu Vettora Carpaccia donosi redovito iscrpne opise i analizu Carpacciovih djela u bratovštini sv. Jurja i Tripuna. Najčešće je pritom riječ o znanstvenoj valorizaciji Carpacciovog opusa, pisanoj isključivo sa pozicija povijesti umjetnosti. U ovim djelima podaci o bratovštini vrlo su uopćeni i izneseni samo u onoj mjeri koliko je to potrebno za razumjevanje mjesta u kojem su slikarska djela nastala. No i pored činjenice da iz ovih radova ne saznajemo gotovo ništa o problematici prisutstva i djelovanja doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji, kao ni o osnovnim oblicima djelovanja njihove bratovštine, istaknuto mjesto koje joj pridaju europski povjesničari umjetnosti u svojim djelima, predstavlja za nas potvrdu o značaju i doprinosu bratovštine kulturnom razvoju i umjetničkom dosegu Venecije tijekom više stoljeća njenog neprekinutog djelovanja¹².

¹⁰ L. Čoralčić, *Duhovne osobe s hrvatskih prostora u Mlecima od XIV. do XVIII. stoljeća*, *Croatica christiana periodica*, god. XVI, br. 30, Zagreb 1992, 53-54; ista, *Neretvani u Veneciji tijekom XV. i XVI. stoljeća*, *Hrvatski neretvanski zbornik*, sv. I, Metković 1993, 162. Usporedi i rad A. Cronie, *La conoscenza del Mondo Slavo in Venezia*, Padova 1958, 69 i M. Miloševića, *Alcuni processi storici più salienti nella bocche di Cattaro*, u: *Momenti e problemi della storia delle due Sponde adriatiche*, Atti del I Congresso internazionale sulle relazioni fra le due Sponde adriatiche (Brindisi-Lecce-Taranto, 15-18. ottobre 1971), Roma 1973, 155.

¹¹ F. Corner, *Notizie storiche delle chiese o monasteri di Venezia e di Torcello*, Padova 1758 (ristampa: Bologna 1990), 167-168; V. Alinari, *Eglises et »scuole« de Venise*, Florence 1906, 121-128; *Le Scuole di Venezia* (a cura di T. Pignatti), Milano 1981, 99-118; S. Gremigna-A. Perissa, *Scuole di arti mestieri e devozione a Venezia*, Venezia 1981, 39.

¹² Kako se podaci o Carpacciovom ciklusu nalaze i u već spomenutim djelima o kulturnoj povijesti Venecije i povijesti tamošnjih bratovština, ovdje ćemo samo iznijeti neka djela koja se odnose isključivo na povijest slikarstva u Veneciji, te monografije o životu i slikarskom opusu V. Carpaccia: G. Fiocco, *Carpaccio*, Roma, s.d., 71-73; I. Kukuljević-Sakcinski, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb 1858-1860, 140-141; O. Böhm, *The Church of St. George of the Schiavoni in Venice and the paintings by V. Carpaccio*, Florence 1904; J. Ruskin, *Le repos de Saint-Marc*, Paris 1908, 27-28, 171, 173, 213; A. M. Zanetti, *Descrizione di tutte le pubbliche pitture della città di Venezia*, Venezia 1773 (ristampa: Venezia 1980), 229; G. Ludwig-P. Molmenti, *Vittore Carpaccio, la vita e le opere*, Milano 1906,

V) PUBLIKACIJA *SCUOLA DALMATA DEI SS. GIORGIO E TRIFONE*

Posebno važno mjesto u razmatranju literature o povijesti bratovštine sv. Jurja i Tripuna predstavlja istoimena publikacija u izdanju bratovštine odnosno današnjeg udruženja *Scuola Dalmata*. Publikacija izlazi u Veneciji jednom godišnje, a od prvog broja (1966. godine) glavni je urednik *Tullio Vallery*, današnji starješina bratovštine. Publikacija je nevelikog opsega, sadrži radove koji najčešće imaju znanstveno-popularni karakter, te bogate ilustrativne priloge. Tijekom višegodišnjeg izlaza publikacije u njenom su se sadržaju ustalile slijedeće tematske cjeline: prilozi iz prošlosti bratovštine, život i djelovanje istaknutih članova bratovštine, kulturna baština bratovštine (napose *Carpacciiov ciklus*), izvještaji godišnje skupštine bratovštine (*Verbale del Convocato Generale*) i popis aktualnih dužnosnika (*Consiglio di Cancelaria: Guardian Grande, Tesoriere, Cancelliere, Consiglieri, Revisori*), te članova i članica bratovštine (*Elenco dei Confratelli e delle Consorelle*). Sve tematske cjeline nisu prisutne u svim brojevima publikacije (napose cjelina o istaknutim članovima), a u jednom slučaju bilježimo i tematski broj publikacije posvećene Nikoli Tommaseu¹³. Kako su za poznavanje prošlosti i kulturnog značenja bratovštine za nas najzanimljivije prve tri nabrojene cjeline, to ćemo se na njima više zadržati, te ukazati na autore priloga, problematiku koju obrađuju, te znanstveni doseg i upotrebljivost ovih tekstova.

Prva cjelina obuhvaća kratke priloge sa temama iz povijesti bratovštine. Građa za priloge najčešće je sadržana u samim arhivskim fondovima bratovštine (*Catastico, Mariegola, Libri conti e spese, Capitolar*) i predstavlja njihovo tumačenje popraćeno objavljivanjem najznačajnijih dokumenata (u cjelini ili fragmentarno). Autori ovih priloga su T. Vallery, M. Giadrossi i G. de Manzini, pri čemu je prvi autor uvjerljivo najčešće zastupljen. Od priloga koji su ovdje objavljeni potrebno je spomenuti objavljivanje cjelovitog teksta *Mariegole* (T. Vallery) u više brojeva publikacije. Ovdje, međutim, treba spomenuti da Vallery objavljuje tekst *Mariegole* počevši od IV. članka (*capitola*), navodeći da prvi dio teksta sadržava odluku Vijeća desetorice iz 1451. godine, te, uobičajenom formulom izrečeno, iskazivanje štovanja svecima zaštitnicima bratovštine. Navodeći da taj dio predstavlja uvod u sam tekst *Mariegole*, autor ne navodi zbog čega Statut bratovštine započinje tek sa IV. člankom. Kako je, kao što smo već prethodno spomenuli, Luković u svom prilogu citirao upravo početne dijelove *Mariegole* (članak broj II), ostaje nam da izrazimo sumnju u ispravnost i kritičnost ovog izdanja. Izostavljeni su, naime, upravo oni dijelovi teksta koji govore o slavenskom karakteru bratovštine, što je, iz dobro poznatih političkih razloga, zasigurno bio zaboran podatak za uređivanje publikacije zasnovane na protalijanskim političkim

155-189; L. Venturi, *Le origini della pittura veneziana (1300-1500)*, Venezia 1907, 310-311, 314-316, 318; *The masterpieces of Carpaccio and Giorgione*, London-Glasgow 1909, str. 10-11, 28-34; L. Vertova, *Carpaccio*, Milano-Firenze 1954, 28-39; *Carpaccio, paintings and drawings* (edition by J. Lauts), London 1962, 94-95, tav. 102-105, 107-110, 112-114, 123-126; G. Piemonte, *Venezia vista dall'acqua. Guida dei rii di Venezia e delle isole*, Venezia 1966, 34; P. Zampetti, *Vittore Carpaccio*, Venezia 1966, 8, 17-18, 20-21, 30, 56, 70-75, 79, 93; *Venetian painted ceilings of the Renaissance*, Berklly and Los Angeles 1968, 25; A. M. Zanetti, *Della pittura veneziana e delle opere pubbliche de veneziani maestri*, Liber primus, Venezia 1972, 37-39; G. Lorenzetti, *Venezia e il suo estuario*, Trieste 1974, 284, 366; *Vittore Carpaccio* (a cura di M. Muraro), Firenze 1977; V. Sgarbi, *Carpaccio*, Bologna 1979, 19-26; P. Maitto, *La casa veneziana nella storia della città dalle origini all'Ottocento*, Venezia 1986, 256-257, 259; A. Rizzi, *Scultura esterna a Venezia*, Venezia 1987, 53, 173, 196, 337; L. Zorzi, *Carpaccio e la rappresentazione di Sant'Orsola*, Torino 1988, 19, 23, 36, 54, 62, 115, 125, 141, 145, 148, 155, 163, 170, 200.

¹³ *Scuola Dalmata* (dalje SD), sv. VII/1974. U ovom broju objavljeni su slijedeći tekstovi: T. Vallery, *A Niccolò Tommaseo* (I: *Le onoranze di Venezia*, 3-8; II: *Le commemorazioni della Scuola*, 9-17; III: *Nel primo centenario della morte*, 18-24); N. Luxardo, *Tommaseo a Padova*, 25-26; A. Cecchetto, *La religiosità nel Tommaseo*, 27-28; J. Cella, *Tommaseo e l'Istria*, 29-31; M. Perlini, *Tommaseo e Vicenza*, 32-34.

zasadama. Unatoč tome, tekst Mariegole (53 članka zajedno sa još 12 dodatnih odluka Vijeća bratovštine, nastalih između 1456. i 1497. godine), značajan je i nezaobilazan izvor za poznavanje unutrašnje strukture bratovštine, te ga istraživač navedene problematike može u svome radu koristiti¹⁴. U uskoj vezi sa objavljivanjem teksta Mariegole je i Vallerijev rad o jednoj od najvažnijih knjiga bratovštine - katastiku, čiji sadržaj autor iscrpno opisuje¹⁵. T. Vallery autor je i drugih vrijednih priloga iz prošlosti bratovštine. Tako u radu *Le origini* (SD, sv. I/1966, 5-11) prikazuje povijesne početke djelovanja bratovštine, zadržavajući se napose na godini utemeljenja i imenima prvih dužnosnika u upravnoj strukturi bratovštine. U prilogu *La prima sede* (SD, sv. II/1967, 3-8) prikazano je djelovanje bratovštine u sklopu crkve sv. Ivana od Hrama, dok je u radu *I santi Patroni* (SD, sv. III/1968, 3-8) ukazao na štovanje sv. Jurja i Tripuna kao zaštitnika Kotora, grada čiji su iseljenici u Veneciji osnivači istoimene bratovštine.

Za poznavanje imovnih mogućnosti i kulturne baštine bratovštine posebno je značajno objavljivanje njezinih inventara iz različitih perioda povijesti bratovštine (od 1557. do 1875. godine). Inventari sadrže podatke o tada korištenim i čuvanim knjigama bratovštine, predmetima za bogoslužje, simbolima i znakovlju bratovštine, te predstavljaju važan izvor za proučavanje kulturnog i umjetničkog aspekta njezine prošlosti¹⁶.

Spor sa priorom reda sv. Ivana od Hrama tijekom XVI. stoljeća posebno je važna etapa iz prošlosti bratovštine, te se G. de Manzini na ovaj problem osvrće u prilogu *La lunga causa con il priorato dei Gerosolimitani* (SD, sv. XV/1982, 3-14). Obradujući najznačajnije dokumente vezane uz navedene događaje, sadržane u katastiku bratovštine, Manzini ukazuje na tijek nastojanja bratovštine da se izdvoji iz okrilja kontrole i utjecaja Ivanovaca, te da izgradnjom vlastitog crkvenog sjedišta 1551. godine, stekne punu autonomiju. U crkvenu problematiku ubraja se i rad T. Vallerija *Il Cardinale Bessarione e la Scuola Dalmata* (SD, sv. VI/1973, 10-18) u kojem se ukazuje na značaj dobivene indulgencije 1464. godine kojom se svakom pohoditelju crkve na blagdan sv. Jurja, sv. Tripuna, sv. Jerolima, te na Tijelovo, podjeljivao oprost.

M. Giadrossi autor je nekoliko priloga iz gospodarske povijesti bratovštine. Služeći se građom iz samog arhiva bratovštine (Catastico), ali i relevantnim materijalom iz mletačkog Državnog arhiva, autor je ukazao na način stjecanja nekretnina (kuće, zemljišni posjedi, tereni) bratovštine u samoj Veneciji i njezinoj okolici (Piombino Dese, Arzergrande, Motta di Livenza). Dobra su stečena darovnicom (oporučnom ostavštinom) nekih članova bratovštine, te su se tijekom više stoljeća davala u zakup tamošnjim žiteljima. Dokumenti koje autor iznosi govore o vrijednosti i iskoristivosti navedenih površina i njihovom značaju za gospodarsku stranu djelovanje bratovštine¹⁷. Naposljetku, isti autor bavi se u svojem prilogu *Un quaderno di conti della Scuola Dalmata* (SD, sv. XV/1982, 15-29) analizom sadržaja godišnjih troškovnika bratovštine (*Libri conti e spese*) u kojem su sadržane sve stavke prihoda i

¹⁴ T. Vallery, *La Mariegola*, SD, sv. IV/1969, 3-9; *Il primo Statuto*, SD, sv. VI/1973, 3-9., sv. VIII/1975, 3-9, sv. IX/1976, 3-13., sv. XVI/1983, 6-12.

¹⁵ T. Vallery, *Il Catastico*, SD, sv. V/1972, 3-9.

¹⁶ T. Vallery, *Il primo inventario*, SD, sv. XI/1978, 3-10; *Gli inventari dal 1608 al 1722*, SD, sv. XII/1979, 3-8; *Gli inventari dal 1743 al 1837*, SD, sv. XIII/1980, 3-14; *Gli ultimi inventari (1860-1875)*, SD, sv. XIV/1981, 3-8.

¹⁷ M. Giadrossi, *La proprietà di Arzergrande*, SD, sv. XIX/1986, 17-28; *Livello a Motta*, SD, sv. XX/1987, 17-29; *I campi di Piombino Dese*, SD, sv. XXII/1989, 9-22; *La casa di Castello*, SD, sv. XXIII/1990, 16-34.

rashoda bratovštine, prilozi njezinih članova i izdaci bratovštine prilikom određivanja pomoći siromašnim bratimima.

Druga cjelina zastupljena u publikaciji je prikazivanje života i djelovanja istaknutih članova bratovštine ili osoba čiji je životni put bio vezan za Italiju, napose Veneciju. U ovim radovima obrađene su ličnosti iz političke i crkvene povijesti, kao i istaknuti djelatnici na polju kulture, napose književnosti i likovne umjetnosti. Većina obrađenih osoba podrijetlom je iz Dalmacije, a tek manji dio iz Istre. Neke od njih poznate su i obrađivane i u povijesnim raspravama hrvatske historiografije, ali za većinu od njih podatke o njihovom životu i djelovanju doznajemo tek iz radova objavljenih u ovoj publikaciji ili u drugim djelima talijanske historiografije. Kao autori navedenih priloga spominje se više istraživača (T. Vallery, F. Brunello, F. Fachetti, A. Alberti, M. Perlini, A. Just-Verdus), pri čemu se ime glavnog urednika i autora najviše priloga u publikaciji, T. Vallerija, i ovom prilikom najčešće spominje.

Od istaknutih članova bratovštine koji se spominju kao djelatni i važni sudionici političkog i javnog života u onodobnoj Veneciji, a čiji je kratak životopis obrađen u ovim prilogima, spomenuti ćemo samo neke. Tako je ličnost i djelovanje istaknutog trgovca i poduzetnika, te gastalda bratovštine sredinom XVI. stoljeća - Ivana Petrovog sa Visa, obradio T. Vallery. Autor se pritom poslužio prijepisima brojnih dokumentata vezanih uz njegovo obavljanje dužnosti gastalda bratovštine, kao i prijepisom njegova inventara, koji se čuvaju u katastru bratovštine, te su izuzetno vrijedan izvor za poznavanje razgranatosti Ivanovog trgovačkog poslovanja po kojem se, kako to izvori zorno govore, zasigurno može ubrojiti u najistaknutije ličnosti našeg podrijetla u Veneciji sredinom XVI. stoljeća¹⁸. Isti autor bavi se i kotorskom obitelji Ivanović, čiji su predstavnici tijekom čitavog XVIII. stoljeća obnašali najistaknutije dužnosti u upravi bratovštine, a svojom su ekonomskom moći (kapital stečen trgovačko-pomorskim poslovanjem) predstavljali jedne od najuspješnijih poduzetnika sa istočnojadranske obale u Veneciji tijekom tog vremena¹⁹. Odvjetak ove ugledne kotorske obitelji je i Marko Lukin Ivanović, glasoviti pomorski kapetan koji je poradi zasluga u borbi sa turskim gusarima stekao 1751. godine nasljednu titulu mletačkog kneza (conte veneto)²⁰.

U hrvatskoj je historiografiji i povijesti umjetnosti osoba dekoratora Ivana Barića, podrijetlom najvjerojatnije Splitsanina, u potpunosti nepoznata. Njegov životni put i djelovanje u Veneciji (objavio je i knjigu o umijeću bojadisanja svile pod nazivom *Giornale Solario*, Venezia 1794), kao i spominjanje u bratovštini tijekom XVII. stoljeća, obradili su F. Brunello i F. Fachetti²¹.

Ostale osobe čiji je životopis prikazan u prilogima publikacije također su značajne ličnosti političkog i kulturnog života u talijanskim gradovima tijekom vremena u kojem su djelovale. Razdoblje njihova djelovanja je uglavnom XIX. stoljeće, a u našoj su literaturi uglavnom nepoznate ili nedovoljno obrađene. Tako je o ličnosti i književnom djelovanju creskog opata Ivana Moisea (1820-1888), autora jedne od prvih gramatika talijanskog jezika, osobe o kojoj su hrvatski historičari književnosti i lingvisti rijetko pi-

¹⁸ T. Vallery: *Giovanni di Pietro, mercante del Quingecento*, SD, sv. V/1972, 16-23. Usporedi i Vallerijev rad o Antoniju Tomiću, također istaknutom članu bratovštine tijekom XVIII. stoljeća (*Antonio Tomich*, SD, sv. VIII/1975, 16-22).

¹⁹ T. Vallery, *La stemma Ivanovich*, SD, sv. XVII/1984, 27-30.

²⁰ A. Alberti, *Marco Ivanovich, Cavaliere di San Marco (1724-1756)*, SD, sv. XI/1978, 11-16.

²¹ *Giovanni Barich, tintore veneziano del Settecento*, SD, sv. II/1967, 12-18.

sali, prilog objavio *J. Cella*²², dok je djelovanje Jurja Politea, rodom Splićanina, profesora filozofije na Sveučilištu u Padovi u drugoj polovici XIX. stoljeća obradio T. Vallery²³. Književnik, političar i istaknuti član bratovštine, Zadraniin Pier Alessandro Paravia obrađen je u prilogu A. *Just-Verdusa*²⁴, dok je kratak životopis Antonija Bilanovića, sudionika talijanskog preporoda, iznio *M. Perlini*²⁵.

Naposlijetku ćemo ukratko ukazati i na zastupljenost kulturno-povijesne problematike u publikaciji *Scuola Dalmata*. U najvećem broju priloga riječ je o analizi Carpacciova ciklusa kojih je autor već spomenuti povjesničar umjetnosti i vrstan poznavalac Carpacciovog slikarskog opusa - G. Perocco. Autor analizira Carpacciovo djelo u cjelosti, baveći se u nekim radovima pojedinim slikarskim motivima (slikama) ciklusa (npr. Čudo sv. Tripuna, Legenda sv. Jurja), te, smještajući vrijeme nastanka ciklusa u ozračje onodobne mletačke renesansne umjetnosti, upozorava na njegove iznimne umjetničke dosege i vrijednost²⁶. Glazbene instrumente prikazane na Carpacciovoj slici »Vizija sv. Augustina« navodi i opisuje *E. I. Lovinsky*²⁷, dok se restauracijom Carpacciovih djela bavi *N. di Carpegna*²⁸.

Slikarski opus V. Carpaccia iscrpno je i svestrano obrađen u više brojeva publikacije. Nasuprot tome, ostala, također umjetnički vrijedna slikarska djela (napose na prvom katu odnosno u gostinjskoj sobi bratovštine, te na stepeništu), ostala su gotovo neobrađena, te podatke o njima nalazimo samo u radu A. Rizzija »*Le tele parietali dell'Albergo di San Giorgio degli Schiavoni*« (SD, sv. XVI/1983, 6-12).

Predmeti umjetničkog obrta koji se čuvaju u sakristiji crkve rjeđe su zastupljeni u priložima publikacije. Tako je od brojnih relikvijara, monstranci, kaleža, plitica i drugih dragocjenih i umjetničkim dosegom vrijednih predmeta korištenih u crkvenom bogoslužju, opisan samo relikvijar sv. Jurja²⁹, dok je na znakovlje i stijegove bratovštine, korištene u svećanim prigodama prilikom procesija, ukazao A. Sigovini³⁰.

Arhitektonske karakteristike sjedišta bratovštine također nisu predmet iscrpnije analize. Jedine priloge o ovoj problematici nalazimo, stoga, samo u radovima A. Rizzija, u kojima su opisani reljefi sa likovima svetaca bratovštine (uklesan lik sv. Jurja) koji se nalaze na samoj zgradi bratovštine, ali i na ostalim građevinama u Veneciji³¹.

Naposlijetku, kulturno-umjetnička problematika u publikaciji zastupljena je i sa dva rada posvećena Zadru. U prvom slučaju *N. Luxardo* u prilogu *Zara in un dipinto della Scuola* (SD, sv. XII/1979, 25-31) ukazuje na prikaz Zadra na slici Raspeća koja se nalazi u gostinjskoj sobi bratovštine. Slika se pripisuje školi Andree Vicentina, darovana je bratovštini ostavštinom jednog

²² *Il centenario di Giovanni Moise*, SD, XXIV/1991, 27-32.

²³ *Giorgio Politeo, un maestro di filosofia*, SD, sv. XI/1978, 17-27.

²⁴ *Pier Alesandro Paravia - l'uomo, il letterato, il patriota*, SD, sv. IV/1969, 12-20.

²⁵ *Antonio Bilanovich, combattente e patriota del risorgimento*, SD, sv. III/1968, 14-22.

²⁶ G. Perocco, *I quadri di Vettor Carpaccio nella Scuola*, SD, sv. I/1966, 12-17; SD, sv. II/1967, 9-11; SD, sv. III/1968, 14-22; *Vittore Carpaccio - Il Miracolo di San Trifone*, SD, sv. IV/1969, 8-11; *La »Legenda« di S. Giorgio nei teleri del Carpaccio*, SD, sv. XIII/1980, 16-31; *I quadri di Carpaccio alla Scuola*, SD, sv. XXI/1988, 11-18; *Vittore Carpaccio e la pittura veneziana del suo tempo*, SD, XXIV/1991, 13-21.

²⁷ *La Musica nello studio di San Girolamo*, SD, sv. XVIII/1985, 12-22.

²⁸ *Restauro dei Carpaccio di S. Giorgio degli Schiavoni*, SD, sv. V/1972, 10-15.

²⁹ M. Giadrossi, *La Reliquia di San Giorgio*, SD, sv. XVII/1984, 11-19.

³⁰ *Simboli e insigne della Scuola Dalmata*, SD, sv. XXI/1988, 19-29.

³¹ *S. Giorgio che combatte il drago nei rilievi esterni di Venezia*, SD, sv. XII/1979, 9-24.

člana, a grad Zadar prikazan je u pozadini čitave scene. U drugom prilogu T. Vallery prikazuje izložbu posvećenu Zadru u XIX. stoljeću³².

Na kraju razmatranja tematskih cjelina i priloga u publikaciji *Scuola Dalmata* možemo istaknuti da oni predstavljaju vrijedan prilog poznavanju prošlosti bratovštine sv. Jurja i Tripuna od njezinog utemeljenja do najnovijih vremena. Posebno treba istaknuti prvu cjelinu, u kojoj je objavljen tekst Statuta bratovštine, te, u različitim radovima, i neki od najvažnijih dokumenata iz njezine prošlosti. Cjelina o kulturnoj baštini bratovštine vrijedan je prilog poznavanju umjetničkih djela koja se čuvaju u sjedištu bratovštine. U ovom slučaju, međutim, autori su najviše pažnje posvećivali ciklusu V. Carpaccia, dok su mnoge druge vrijedne umjetnine ostale tek djelomično spomenute i obrađene. Tematski blok o istaknutim ličnostima vezanim uz prošlost bratovštine za nas je napose značajan jer donosi podatke o mnogim malo poznatim ličnostima podrijetlom iz Dalmacije i Istre, koji su tijekom svog vremena imali zapaženu ulogu u političkom, crkvenom, književnom i umjetničkom životu Venecije (Giovanni Barich, Marco Ivanovich, Giovanni Moise, itd.). U ovoj cjelini primjetna je i tendencija da se sustavno obrađuju ličnosti iz suvremene povijesti (XIX-XX. stoljeće), te se prilikom iznošenja njihovog životopisa napose naglašava njihov protalijanski politički angažman i doprinos nacionalnom preporodu u Italiji. Ličnosti kao što su Niccolò Tommaseo, Giovanni Moise, Antonio Bilanović ili Pier Alessandro Paravia promatrani su isključivo kao sudionici talijanskih političkih ili kulturnih gibanja, dok se etapa njihove prošlosti vezane uz Dalmaciju i tamošnja preporodna gibanja (rana faza Tommaseovog političkog djelovanja) najčešće izostavlja. Njihovo dalmatinsko podrijetlo se, doduše, ne izostavlja, ali se gradovima iz kojih potječu (Zadar, Šibenik, Split) daju isključivo talijanska obilježja. Kako se u hrvatskoj historiografiji biografijom većine ovih ličnosti (izuzetkom Nikole Tommasea) malo tko ozbiljnije pozabavio, ovi su istaknuti politički i kulturni djelatnici svoga vremena »preoteti« povijesnoj i kulturnoj baštini našeg područja, te, iako tamo pripadaju tek djelomično (najviše po svom političkom opredjeljenju), trajno pridodati talijanskom nacionalnom prostoru, njegovoj prošlosti i kulturnom razvoju.

VI) ZAKLJUČAK

Privodeći kraju razmatranje bratovštine slavenskih doseljenika u Veneciji sv. Jurja i Tripuna u svijetlu izvora i historiografije možemo istaknuti nekoliko zaključnih postavki.

Bratovština sv. Jurja i Tripuna često je spominjana i obrađivana u djelima historiografije i povijesti umjetnosti. Nesrazmjer između spominjanja u hrvatskoj i talijanskoj (kao i historiografijama ostalih europskih zemalja), pritom je izuzetno velika. U hrvatskoj historiografiji jedine radove u kojima je povijest i kulturno značenje bratovštine glavni predmet istraživačkog interesa predstavljaju prilozi N. Lukovića. Nastali davnih godina (1933., 1957. godine), ovi su radovi, u skladu sa političkim opredjeljenjem samog autora, isticali jugoslavenski karakter bratovštine, potpuno izostavljajući njezino hrvatsko etničko obilježje.

S druge strane, brojni radovi talijanske historiografije, napose publikacija *Scuola Dalmata*, prilazili su povijesti bratovštine sa sasvim suprotnih političkih predznaka, te je bratovština, njezino članstvo i njezin cjelokupan povijesno-kulturni razvoj tumačen u svijetlu talijanskog (romanskog) civilizacijskog ozračja. Iako talijanski historičari nisu izbjegavali spomenuti ime pod kojim

³² La mostra »Zara nell'800«, SD, sv. XV/1982, 30-41.

je bratovština u Veneciji bila najčešće nazivana (Scuola degli Schiavoni) redovito su izbjegavali ukazati na slavenski odnosno hrvatski karakter najvećeg dijela njezinog djelovanja u prošlosti. Tome je pridonosila i činjenica da je, nakon talijanskog nacionalnog preporoda i ujedinjenja Italije u jedinstvenu državu, a napose nakon prvog i drugog svjetskog rata, vodstvo bratovštine, najviše dužnosti, te uređivačku politiku časopisa, preuzela u političkom smislu protalijanski opredjeljena grupacija. Dosljedno isticanje »dalmatinskog«, a izostavljanje hrvatskog karaktera bratovštine njihovo je osnovno obilježje, ali je njihovo nastojanje da brojnim monografijama i specijalističkom publikacijom osvijetle neke najznačajnije događaje i ličnosti iz prošlosti bratovštine urodilo dragocjenim i za istraživanje navedene problematike nezaobilaznim sintezama i priložima. Njihov istraživački rad i objavljena djela o prošlosti i kulturnoj baštini odmakli su pritom prilično daleko. Nasuprot tome hrvatska historiografija, u ovoj istraživačkoj cjelini koju je zanemarivala tijekom prošlih vremena, ovdje mora, ukoliko želi dati svoj prilog, krenuti gotovo od samog početka.

R i a s s u n t o

LA SCUOLA DEI SS. GIORGIO E TRIFONE - CONFRATERNITA DEGLI IMMIGRATI CROATI A VENEZIA. FONTI, STORIOGRAFIA E POSSIBILITÀ DI RICERCA.

Nella parte introduttiva l'autore accenna la presenza degli immigrati dalla costa orientale adriatica a Venezia nei secoli scorsi, e quindi l'influenza svolta della Scuola di ss. Giorgio e Trifone, fondata nel 1451, sulla loro vita nel nuovo ambiente. L'autore rileva la complessità di ricerca dell'attività storica e del significato culturale della confraternita. Come base fondamentale per la ricerca della materia sopra indicata viene indicato il materiale d'archivio, sia quello conservato presso la sede della confraternita (lo statuto, il catastico, gli elenchi dei membri e dei funzionari), che quello custodito nelle varie raccolte di documenti dell'Archivio di Stato di Venezia (raccolta di documenti notarili, specialmente di testamenti). In seguito si parla delle opere più significative riguardanti la storia della confraternita (di N. Luković e di G. Perocco). Dei dati riguardanti la confraternita troviamo anche in altre opere della storiografia italiana, specialmente in quelle che trattano la storia ecclesiastica ed artistica di Venezia, e così pure quelle sulla pittura del Carpaccio - autore di una serie di quadri che rappresentano scene della vita dei santi protettori della confraternita, conservati tuttora presso la sua sede. Viene illustrata anche la sua attività editoriale, particolarmente il significato dei contributi scientifici pubblicati nei suoi atti («Scuola Dalmata»). L'autore constata il loro particolare contributo alla conoscenza dei fatti più significativi e dei personaggi più eminenti della sua storia, ma anche una certa soggettività nell'approccio che ha per fine l'insufficiente esposizione del carattere croato della confraternita durante i tempi passati.

Inoltre, a parte i contributi di N. Luković, che risalgono a tanto tempo fa e per giunta di carattere pro-jugoslava, l'autore sostiene che la storiografia croata sia tuttora al principio delle ricerche di questo capitolo fondamentale nella storia degli immigrati croati a Venezia.

Traduzione di Marino Manin.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.